

**OSOBOWOŚCIOWE KORELATY
PRYWATNYCH KONCEPCJI WOLNOŚCI
UŻYTECZNOŚĆ ANALIZY KANONICZNEJ
W BADANIACH PSYCHOLOGICZNYCH¹**

Tomasz Prusiński

Instytut Psychologii, Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie
Institute of Psychology, Maria Grzegorzewska Academy of Special Education in Warsaw

PERSONALITY CORRELATES OF PRIVATE CONCEPTIONS
OF FREEDOM. USEFULNESS OF CANONICAL ANALYSIS
IN PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Summary. The first aim of this article was to present and analyze results of empirical research in order to establish a correlation between the ways of conceptualizing freedom, preferred by young people and the structure of their personality traits. The issue was treated from an exploratory perspective. To explore the concept of freedom the questionnaire PKW was used. For description the personality, as a theoretical base, the Five-Factor Model of Personality, created by Costa and McCrae was chosen. For empirical research NEO-PI-R inventory was used. For determining the correlation between personality and freedom canonical analysis was used it gave enough grounds to verify hypothesis relating to the correlation between personality and ways of conceptualizing freedom, preferred by young people. The second aim of this article was to indicate the value of canonical analysis in psychological research. Canonical analysis is used rarely. Results of the research allow to derive some important conclusions.

Key words: personality, freedom, canonical analysis

¹ Bardzo dziękuję za uwagi i sugestie przekazane mi przez recenzentów. Dziękuję również mojemu Mistrzowi Pani Prof. dr hab. Elżbiecie Aranowskiej za opiekę nademną w stawianiu pierwszych kroków na płaszczyźnie poznania zaawansowanych metod statystycznych oraz za krytyczne uwagi formułowane w trakcie przygotowywania niniejszego tekstu.

Adres do korespondencji: Tomasz Prusiński, e-mail, tomasz.prusinski@op.pl

Wprowadzenie

W badaniach psychologicznych powszechne jest stawianie hipotez badawczych, które nie dotyczą zależności pomiędzy dwiema zmiennymi, a pomiędzy dwoma zbiorami zmiennych. Dzieje się tak w przypadku tych zmiennych, które choć często wyrażone w postaci globalnej, zoperacjonalizowane są do zmiennych szczegółowych odpowiadających różnym aspektom zmiennej globalnej. Istnieje wiele takich cech i właściwości człowieka, których sprowadzenie do grupy zmiennych szczegółowych czyni zadość wymogowi wyczerpującego sformułowania modalności badanego metakonstruktów.

Przykładami mogą być tu takie zmienne wielowymiarowe, jak: temperament, kompetencje społeczne, inteligencja emocjonalna czy osobowość. Zwłaszcza w przypadku własności, które nie mają pozycji zjawisk gruntownie poznanych, a długotrwała wcześniejsza obecność w innych naukach niż psychologia spowodowała ich obrosnięcie w tysiące znaczeń. Istnieje metodologiczny imperatyw, by nie posługiwać się z góry założonym jednym wymiarem. Takimi zmiennymi są: przyjaźń, odpowiedzialność, szczęście, miłość, wartości czy wolność. Kiedy rozważane są te pojęcia na gruncie psychologii, badacz zderza się z rozległym zbiorem zjawisk, wieloma wymiarami pojęcia podstawowego. Skupienie się tylko na jednym z nich stanowiłoby nieuprawnione uproszczenie i nie pozwoliłoby dokonać pełnej eksploracji zjawiska.

W badaniach psychologicznych badacz może chcieć ocenić jednoczesny związek między np. czterema czynnikami inteligencji emocjonalnej i pięcioma wymiarami intensywnego związku interpersonalnego. Psycholog empirysta pyta wówczas o zakres współwystępowania lub oddziaływania zbioru zmiennych jednego rodzaju na zbiór zmiennych drugiego rodzaju. Czasami, opierając się na istniejących rozważaniach teoretycznych, poszukuje on odpowiedzi na pytanie, które z zakładanych jako istotne zbiorów zmiennych wyjaśnia maksymalny zakres zmienności w eksplorowanym obszarze.

Stanisz (2007) podkreśla, że chociaż istnieją doskonałe narzędzia do badania zależności, to służą jednak tylko do potwierdzania zależności między jedną zmienną zależną a grupą zmiennych niezależnych. Jeżeli badania w swym przedmiocie mają zbiór zmiennych zależnych, to nieuprawnione jest stosowanie modelu regresji wielorakiej dla każdej wyizolowanej zmiennej. Oddzielna ocena poszczególnych zmiennych zależnych zniekształca obraz analizowanego zjawiska. Badacz traci możliwość uzyskania informacji o relacjach zachodzących równocześnie w całym zbiorze zmiennych.

Aby móc uzyskać satysfakcjonujące odpowiedzi, należy wykorzystać w tym przypadku bardziej skomplikowaną od modelu regresji wielorakiej procedurę wnioskowania statystycznego, określaną jako analiza kanoniczna. Analiza kanoniczna pozwala ustalić siłę związku między analizowanymi zmiennymi i wskazać jego części składowe. Umożliwia to identyfikację „zagęszczeń” i „rozrzedzeń” w polu

zależności, które dają się interpretować w terminach kryjących się za tymi aspektami prawidłowości psychologicznych (Domański, 2011). Przegląd literatury dotyczącej wykorzystania analizy kanonicznej wskazuje, że jest to procedura stosowana rzadko, a jeśli już jest wykorzystywana, to pojawia się w badaniach pedagogicznych, ekonomicznych czy medycznych (Stasińska, 1985; Stanisław, 2007).

Osobowość i wolność we wzajemnych zależnościach

Badania empiryczne dotyczące istnienia zależności pomiędzy osobowością a wolnością człowieka nie mają bogatej historii. Trudno również wskazać w tej przestrzeni na istnienie znaczących sukcesów. Badania takie, jeśli są prowadzone, mają z zasady charakter eksploracyjny (Ciepliński, 2004; Mudyń, 2004; Prusiński, 2014; 2015) i dotyczą niewielkich prób badawczych. Żadna znana koncepcja ludzkiej psychiki nie poradziła sobie dotychczas w sposób wyczerpujący z kwestią wzajemnych relacji wolności i osobowości. Wydaje się, że teoretycy osobowości wskazują jedynie pewne uwarunkowania dotyczące tych relacji. Tym, co w psychologii można spotkać i na czym można się opierać, jest kilka, często niepotwierdzonych empirycznie, twierdzeń i generalizacji.

Dotychczasowe rozważania teoretyczne zastępują „wolność” pojęciami o węższym znaczeniu. Wolność rozumiana jest często wyłącznie jako autonomia działania i aktywności (Obuchowski, 1985), autonomia sprawstwa czy niezależność w doświadczeniu świata (Adler, 1986) lub jako działanie transgresyjne (Kozielecki, 2007). Człowiek wolny to taki, który działa w sposób zamierzony, ukierunkowany i intencjonalny. Odnajduje w świecie niszę i realizuje w niej cele, na wytyczanie i realizację których osobowość ma zasadniczy wpływ. Osobowość zatem wyznacza zadania, których realizowanie wymaga swoiście rozumianej wolności. Podkreśla się, że istnieje pewna zależność organizacji osobowości i wolności. Wolność przybiera określone przez osobowość człowieka formy. Sposoby realizowania wolności są funkcją potencjałów wytyczonych przez osobowość. Obuchowski (za: Oleś, 2015) podkreśla, że celem biologicznym osobowości jest obrona przed rozpadem. Natomiast to, co czyni ją swoiście ludzką, to wykraczanie poza wymagania tej obrony. W wykraczaniu tym pozostajemy swobodni i wolni.

W literaturze przedmiotu podkreśla się również fakt świadomości jednostkowego sprawstwa, które kształtuje ludzką osobowość (Adler, 1986; Yalom, Leszcz, 2006). W każdym człowieku istnieje centrum, w którym doświadcza on poczucia wolności, autonomii. Adler (1986) określa to miejsce jako „twórcze mnie”. To w tym centrum doświadczenia niezależności dokonuje się interpretacja i nadawanie znaczeń doświadczeniom podmiotu. Twórcza jaźń jest fermentem nadającym sens życiu, stwarzającym cel, określającym przestrzeń środków do jego osiągnięcia. Choć oczekiwać by można, że wolność człowieka otrzymywać będzie zróżnicowane znaczenia w zależności od posiadanego wymiaru „twórczego mnie”, to wspomniani badacze nie podejmują się empirycznego zbadania tych zależności.

Duży wkład w formułowanie zależności osobowość – wolność mieli przedstawiciele psychologii egzystencjalnej. Ich rozważania teoretyczne wskazywały, że podstawą rozwoju ludzkiej osobowości jest „wykraczanie poza”. Autentyczne istnienie polega na spełnianiu swych potencjalności, które nie są funkcją biologicznego programu, jak życzyliby sobie tego przedstawiciele psychologii humanistycznej, a wiążą się z posiadanymi zdolnościami, cechami osobowości. Działania człowieka są świadomymi wyborami osoby (Oleś, 2015). W przestrzeni tych teorii napotkać można rozważania, w których podkreśla się, że tylko wolny człowiek w ukierunkowany sposób realizuje siebie, permanentnie poszukując sensu w życiu (Frankl, 1984). Ludzka osobowość sama również wyznacza pewien potencjał stawania się podmiotem poprzez „wykraczanie poza” dotychczasowe ramy życia (Opoczyńska, 1996). Rozwój osobowości zakłada realizację potencjału ukrytego w egzystencji (Gasiul, 2012), którego niezbędnym narzędziem jest ludzka wolność. Oczekiwać należy, że rozwój osobowości wraz z zasobem odkrywanych sensów i ukierunkowaniem na „wykraczanie poza” bezpieczny, dotychczasowy świat przedmiotów i wartości współkonstruuje będzie adekwatną formułę rozumienia osobistej wolności. Wątek „wykraczania poza” pojawi się w definiowaniu wspomnianych tu działań transgresyjnych.

Wskazuje się również, że osobowość ludzka realizuje się poprzez uczestnictwo w różnych sposobach istnienia w świecie (Binswanger, 1963). Człowiek staje się, wyraża stosunek, odnosi się, odrywa i przeciwstawia światu, dokonując wyboru, korzystając z własnej wolności. Cały ten proces krystalizowania się osobowości wymaga zajmowania określonej postawy wobec świata, a to ostatnie możliwe jest wyłącznie dzięki zdolności bycia wolnym. Wskazuje się również wiele momentów zaburzenia procesu rozwoju osobowości, kiedy człowiek pomija jeden z istotnych wymiarów swojej egzystencji (Frankl, 1984; Obuchowski, 2001). Jeśli skupi się wyłącznie na świecie przedmiotów, a zatem utrzyma jedynie aktywność służącą przystosowaniu się do praw rządzących w środowisku biologicznym i społecznym, jego osobowość stanie się słaba i pasywna. Słabość wynikać będzie z tego, że koncentrując się wyłącznie na świecie społecznym, „ja” widzi siebie wyłącznie w kontekście ocen innych i zgodnie z tymi ocenami. W innym przypadku człowiek może preferować wyłącznie funkcjonowanie w świecie zewnętrznym. Osobowość rozwijana jest na podstawie subiektywnego świata podmiotu. Człowiek skupia się wyłącznie na poszukiwaniu i akcentowaniu własnej odrębności, inności i niezależności. Wolność w służbie osobowości staje się narzędziem odgradzania się od świata zewnętrznego, instrumentem budowania murów zamiast mostów w relacjach interpersonalnych (Adelman, Parks, Albrecht, 2000).

Warto wrócić jeszcze do rozważań na temat rozwoju osobowości konstytuowanych przez działania transgresyjne (Elliot, 1999; Szkiłdź, 1995; Studenski, 2006; Kozielecki, 2007). Podkreśla się, że transgresja, warunkująca rozwój osobowości, wymaga związania się z charakterystycznymi formami wolności. Istnieją zatem tacy ludzie, którzy podejmując działania transgresyjne, stawiają na wolność jako ten

fenomen, który umożliwia wszelaką innowacyjność i ekspansywność oraz czynności, które swoją treścią nastawione są na zmianę, przekształcanie i tworzenie rzeczywistości. Koziński (2007) wskazuje, że od strony treściowej deskrypcja celów transgresyjnych jest praktycznie niewykonalna, ponieważ granice ludzkiej potencjalności są całkowicie otwarte. Oczekiwać zatem należy, że i sposoby rozumienia wolności w kontekście rozpiętości i różnorodności celów będą zróżnicowane. Ponieważ to określony cel, zdaniem Kozińskiego, formułowany przez osobowość, współkonstruuje odpowiednie narzędzie, które go realizuje.

Istotnym uprawomocnieniem eksploracji wzajemnego związku wolności i osobowości mogą być również uzasadnienia przedstawione przez Cloningera (za: Matthews, Deary, 1998) czy też McAdamsa (2006a, b). O ile Cloninger podkreśla wartość poszukiwania biologicznych podstaw cech osobowości, o tyle McAdams wskazuje na istotne adaptacje i dyspozycje.

Cloninger, opisując związki pomiędzy temperamentem, charakterem oraz tzw. poziomami rozwoju świadomości, wskazuje, że jednym z wymiarów jest właśnie wolność woli. Cloninger pisze również o dojrzałości ludzkiej osobowości, jako kluczowej jej charakterystyce. Poziom dojrzałości osobowości wpływa na społeczną i indywidualną efektywność funkcjonowania. Osobowość wyznacza trzy wymiary funkcjonowania: kierowanie sobą, kooperatywność i transcendencję. Ten pierwszy wymiar to nic innego jak postrzeganie siebie jako kogoś autonomicznego i funkcjonowanie również na podstawie treści tego przeświadczenia.

Z kolei funkcjonowanie osobowości u McAdamsa wyznaczone jest na trzech wymiarach: dyspozycjach, adaptacjach oraz integrujących życie narracjach. Aspekt dyspozycyjny sprowadza się do odkrywania względnie trwałych właściwości zachowania jednostkowego, aspekt adaptacji wskazuje na dynamiczne wymiary osobowości (czyli takie wymiary ludzkiej indywidualności, które dotyczą zachowań motywacyjnych, poznawczych i rozwojowych). Jak podkreśla McAdams, dla zrozumienia indywidualności ważne są te aspekty osobowości, które są ograniczone kontekstem czasu, miejsca i roli. Dla określenia tych aspektów osobowości posługuje się on wyrażeniem „charakterystyczne adaptacje”. Ostatni, trzeci aspekt, to spojrzenie na osobowość z perspektywy integrujących życiowych narracji. Tutaj ważne jest zrozumienie osobowości poprzez płaszczyznę wewnętrzną – co znaczy życie dla danej osoby, jaka jest jednocząca jej życie idea. To są kwestie dotyczące tożsamości osoby, a tożsamość to problem jedności i celu w życiu, wyzwania stawiane przez życie. Poza posiadanymi cechami i formami adaptacji człowiek poszukuje wiodącej i integrującej idei, która tworzyłaby z życia jakąś jedną sensowną całość, dlatego szczególnie ważne będzie tutaj podkreślenie „ja” jako doświadczanego centrum i tożsamości własnej osoby. Według większości teoretyków ten rodzaj integracji tożsamości „ja” jest realizowany przez konstrukcję i rewizję „opowiadania życiowego” (*life story*). Wydaje się, że wolność stanowi tu istotny aspekt niezbędny do zrozumienia osobowości, albowiem współkonstruuje wymiar adaptacji i życiowych narracji.

W zależnościach między osobowością i wolnością wskazuje się na zagadnienie odpowiedzialności (Opoczyńska, 1996; Obuchowski, 2001; Yalom, Leszcz, 2006). W definicji wolności podkreśla się fakt odpowiedzialności człowieka za własne życie. Choć nie wszyscy teoretycy wiążą wprost kategorię osobowości z ludzką odpowiedzialnością (Yalom, 2008), to jednak większość podkreśla, że wyłącznie wolność z uświadomionym braniem odpowiedzialności za swoje działanie jest podstawową cechą człowieka, bez której on sam nie byłby sobą, nie byłby wewnętrznie koherentny. W dzisiejszym świecie człowiek nie musi radzić sobie już ze stłumionymi popędami, ale z wolnością. W niektórych pracach wskazuje się, że ludzie mający silniejsze poczucie nieadekwatności, mają również więcej zaburzeń nastroju, są bardziej napięci, załknieni, wrodzy i zdezorientowani, są mniej aktywni i skuteczni w swoich działaniach (Opoczyńska, 1996; Yalom, 2008).

Do tej pory przedstawiano zazwyczaj wolność jako zjawisko spłaszczone znaczeniowo. W literaturze przedmiotu podkreśla się także, że wolność jest zjawiskiem wielowymiarowym i jeśli chce się o tym zjawisku orzekać, należy to czynić poprzez badanie subiektywnych przeżyć i prywatnych koncepcji wolności (Westcott, 1988; 1994). Wolność to atrybut człowieka, który jest nośnikiem wielu treści, występujących w częstokroć rozbudowanym kontekście. Badania empiryczne najważniejszych obecnie badaczy wolności, Mudynia i Westcotta, wskazują, że ludzka wolność definiowana jest przez pryzmat braku różnorodnego nacisku, obowiązku, odpowiedzialności, procedur, kontroli, nadzoru, zaangażowania w upragnione aktywności. Ludzie doświadczają wolności w różnorodnych okolicznościach autoekspresji, wewnętrznego poczucia braku zagrożenia, pewności siebie, ograniczeń, wyzwań i trudności. Wszystko to wskazuje na fakt, iż badając wolność, należy rozumieć to pojęcie szeroko. Wolność to nie jest tylko autonomia czy transgresja. Człowiek wobec własnej wolności posiada system osobistych znaczeń, ukształtowany w procesie rozwoju i we własnej historii życia. Wolność zatem jest swoistym metakonstruktem, posiadającym złożone i niehomogeniczne znaczenie.

Pytanie badawcze i hipotezy badawcze

Powyżej przedstawiono obecne w literaturze psychologicznej teorie, koncepcje oraz kierunki poszukiwań współczesnych badaczy istotne dla rozważań nad związkami między osobowością a wolnością. Większość przywołanych tu rozważań teoretycznych pozwala na wyprowadzenie generalnego przekonania, że osobowość i wolność istnieją w jakimś dynamicznym związku. Zależność ta jest niejednoznaczna, jeśli chodzi o wykrycie związku przyczynowo-skutkowego. Jest również skomplikowana, ponieważ moderuje ją wiele czynników: czasu i przestrzeni, życiowych doświadczeń i konstytucji biologicznej.

Na potrzeby prowadzonych badań empirycznych przyjęto, że ludzka wolność stanowi istotny atrybut życia człowieka (Westcott, 1988; Gasiul, 2012), zaś jego zachowanie nie jest ani biernym odbiciem wpływów środowiska, ani automatycznym

następstwem wewnętrznych impulsów. Charakterystyczną cechą ludzkich zachowań oraz reakcji wobec innych ludzi i rzeczywistości jest intencjonalność (Eckensberger, 1995). Człowiek konstruuje osobiste koncepcje wolności w sposób zgodny z posiadanymi cechami psychicznymi, w szczególności z cechami osobowości.

Omówiony stan refleksji naukowej wskazuje również, iż brakuje badań naukowych w polskich warunkach, których wyniki potencjalnie mogłyby świadczyć o istnieniu związków między osobowością a wolnością. Podjęto zatem takie badania empiryczne. Ich główny cel i kierunek wyznaczyło następujące pytanie badawcze: Czy istnieje związek między cechami osobowości a sposobem konceptualizacji wolności u kobiet i mężczyzn?

W kontekście pytania badawczego postawiona została hipoteza: *Istnieje związek między cechami osobowości a sposobem konceptualizacji wolności u kobiet i mężczyzn.*

Dodatkowym celem naukowym założonym przez autora artykułu jest popularyzacja w środowisku naukowym analizy kanonicznej. W poszukiwaniach związków osobowości i wolności analiza kanoniczna wydaje się procedurą, która w pełni umożliwia poznanie zakresu współwystępowania, oddziaływania zbioru zmiennych metazmiennej osobowości na zbiór zmiennych drugiego rodzaju, w tym przypadku osobistych konceptualizacji wolności. Obie własności opisujące człowieka zaliczyć można do zmiennych wielowymiarowych, a rozpatrywanie zależności między nimi traciłoby wiele, gdyby tych szczegółowych modalności nie uwzględnić i pozostać na poziomie zmiennych globalnych (Oleś, 2015).

Prezentowane badania autora mają bardziej eksploracyjny niż weryfikacyjny charakter, a zatem nastawione są co do zasady na poszukiwanie wszelkich możliwych związków. Nie chodzi tu również o skrupulatne i pełne wyjaśnianie tej metody obliczeniowej, a raczej o wskazanie jej użyteczności. Podstawowe pojęcia i koncepcje dotyczące analizy kanonicznej zostały opracowane jeszcze przed II wojną światową i są obecnie omawiane w większości podręczników dotyczących wielowymiarowej analizy statystycznej.

Metoda

Zmienne – sposoby rozumienia wolności i osobowość

W prowadzonych badaniach empirycznych zmienną objaśnianą w postaci generalnej są *sposoby rozumienia wolności*. Zmienna wymagała operacjonalizacji do zmiennych szczegółowych, odpowiadających różnym aspektom konceptualizacji wolności, zgodnie z przyjętymi w części teoretycznej ramami koncepcyjnymi.

W przeprowadzonych badaniach zmienną objaśniającą w postaci globalnej jest konstrukt *osobowości*, zoperacjonalizowany do zmiennych szczegółowych zdefiniowanych przez zbiór cech, zgodnie z pięcioczynnikową teorią osobowości McCrae'a i Costy (2005). Wielowymiarową zmienną *osobowość* stanowi zatem pięć czynników osobowości: Neurotyczność, Ekstrawertyczność, Otwartość na doświadczenie, Ugodowość i Sumienność.

Próba badawcza

Badania przeprowadzone zostały w Warszawie i miastach do 100 tys. mieszkańców północnego Mazowsza. W badaniach wzięło udział 405 osób między 17. a 36. rokiem życia. W próbie badawczej było 105 mężczyzn i 300 kobiet, co stanowi odpowiednio 74,07% i 25,93% całej grupy poddanej badaniu. Średnia arytmetyczna wieku wyniosła 20,91. Osoby biorące udział w badaniu to w większości kończący szkoły średnie i studenci, odpowiednio 32,1% i 44,5%. Osoby z wyższym wykształceniem stanowiły 21,1% całej próby badawczej. Próbę stanowiły osoby młode, ale dorosłe, zatem populację, dla której można dokonywać oszacowań wyników, stanowiąc będzie populacja młodych dorosłych.

Narzędzia badawcze

Do pomiaru zmiennej *sposoby rozumienia wolności* wykorzystano narzędzie w postaci kwestionariusza Prywatnych Koncepcji Wolności – PKW, w którym konstrukt wolności zoperacjonalizowany jest na kilkunastu skalach, oddzielnie dla kobiet i mężczyzn (Prusiński, 2014). Kwestionariusz PKW pozwala na obliczenie wyników w 11 skalach dla kobiet i 14 skalach dla mężczyzn. Osoba badana ocenia każdorazowo na pięciostopniowej skali stopień, w jakim zgadza się z tym, że dane stwierdzenie z kwestionariusza odnosi się do jej sposobu rozumienia osobistej wolności.

Jeśli chodzi o wartości psychometryczne narzędzia, to dane zgromadzone z badań empirycznych umożliwiły analizę rzetelności kwestionariusza. Oszacowano rzetelność (współczynniki α -Cronbacha²) poszczególnych skal. Rzetelności skal dla kobiet są dostatecznie wysokie i wynoszą od 0,566 do 0,866. Podobnie rzetelności skal przeznaczonych do badania sposobów rozumienia wolności mężczyzn osiągnęły zadowalające oraz dobre wartości i wyniosły od 0,537 do 0,835.

Ocena trafności narzędzia dokonana był za pomocą analizy czynnikowej. Zgodnie z założeniami analiza potwierdziła odtworzenie się struktury niezależnych wymiarów wolności. Obliczenia poczynione w zakresie oceny trafności narzędzia korzystnie świadczą o trafności kwestionariusza PKW jako narzędzia do pomiaru sposobów rozumienia wolności.

Zmienna *osobowość* mierzona była za pomocą narzędzia badawczego, jakim jest kwestionariusz NEO-PI-R (Siuta, 2006). Inwentarz osobowości charakteryzuje się akceptowalnymi ocenami psychometrycznymi dotyczącymi trafności. Rzetelność,

² Z uwagi na tradycję w polskiej psychologii podawania wielkości miary α -Cronbacha i raczej ogólną jeszcze nieznaną współczynników generalizowalności, oceniając rzetelność narzędzia, podano wartości α (zaznaczając, że α_1 i α_2 zawsze są od niej nieco niższe). Umożliwi to porównanie α dla skal tego narzędzia z wartościami α dla innych skal pozostałych narzędzi (Aranowska, 2005).

szacowana analizą zgodności wewnętrznej (współczynniki α -Cronbacha) dla poszczególnych skal i podskal kwestionariusza, jest umiarkowana i akceptowalna.

Wyniki badań empirycznych

Analiza kanoniczna jako procedura weryfikacji postawionej hipotezy

Jak już wspomniano, celem zweryfikowania hipotezy badawczej wykorzystano bardziej złożoną od modelu regresji wielorakiej procedurę wnioskowania statystycznego, określaną jako analiza kanoniczna (Nosal, 1987). Ta ostatnia jest uogólnieniem regresji wielorakiej na dwa zbiory zmiennych. Sprowadza ona badanie zależności dwóch zbiorów zmiennych ($X_1, X_2, X_3, \dots, X_n$) i ($Z_1, Z_2, Z_3, \dots, Z_n$) do analizowania powiązań zmiennych „ukrytych”, będących sumami ważonymi zmiennych pierwszego i drugiego zbioru. Zmienne „ukryte” stanowią syntezę korelacji między wszystkimi zmiennymi zbioru X a zmiennymi zbioru Z . Nowa metazmienna jest budowana w taki sposób, aby te dwie sumy ważone wykazywały ze sobą maksymalne skorelowanie (Stanisz, 2007). W wyniku takiego skorelowania otrzymujemy parę sum ważonych, tzw. zmienne kanoniczne, będące dobrą reprezentacją danych w ramach utworzonego modelu. Zapisać to można w postaci: $a_1 X_1 + a_2 X_2 + a_3 X_3 + \dots + a_n X_n$ i $b_1 Z_1 + b_2 Z_2 + b_3 Z_3 + \dots + b_n Z_n$. Im większa wartość wagi kanonicznej (w prezentowanym przypadku $a_1, a_2, a_3, \dots, a_n$ oraz $b_1, b_2, b_3, \dots, b_n$), tym większy udział danej zmiennej szczegółowej w całości zmiennej kanonicznej. Jak podkreśla Aranowska (2016), analiza kanoniczna pozwala określić, które zmienne z jednej grupy mogą być użyte, by wyjaśnić jak największy zakres zmienności zmiennych z drugiej grupy. Takiego zadania podjęto się w prezentowanych w tym artykule badaniach. Postawiono cel poznania modalności konceptualizacji wolności, opisaney w zbiorze Z , w zależności od wymiarów osobowości, opisaney w zbiorze X .

Relacje osobowości z wolnością – rozwiązania dla mężczyzn

Analizę kanoniczną w prezentowanych poniżej badaniach wykonano dwukrotnie z uwagi na zmienną płci. Badania empiryczne (Prusiński, 2014) wskazywały na różnicowanie konceptualizacyjne wolności ze względu na płeć. Obie analizy kanoniczne dotyczyły poszukiwania modeli zależności między pięcioma skalami osobowości a wymiarami wolności.

Analiza kanoniczna zmiennych wolności i osobowości wskazała na pięć zmiennych kanonicznych dla każdej płci, zaś istotne statystycznie rozwiązanie budowane było przez trzy zmienne kanoniczne dla mężczyzn i cztery zmienne kanoniczne dla kobiet. Podkreślić należy, że poprzez dokonanie dalszych analiz korelacji kanonicznych i uwzględnienie warunku bodajże najważniejszego, czyli sensowności interpretacji uwzględniono ostatecznie rozwiązania trzech zmiennych kanonicznych dla kobiet i tyleż samo dla mężczyzn. Zauważyć należy już teraz, iż kolejne zmienne

kanoniczne wnoszą coraz mniejsze udziały w wyjaśnianie badanej zmienności. Tabele 1 i 2 prezentują rezultaty analizy kanonicznej dla mężczyzn.

Tabela 1. Wyniki analizy kanonicznej dla mężczyzn. Wartości wag kanonicznych przedstawione dla zmiennych kanonicznych pierwszego i drugiego zbioru analizowanych cech

Zmienne pierwszego zbioru (osobowości)	Zmienne kanoniczne		
	X ₁	X ₂	X ₃
Neurotyczność	-0,402	-0,314	0,941
Ekstrawertyczność	-0,640	-0,574	-0,276
Otwartość na Doświadczenie	0,600	0,611	-0,176
Ugodowość	-0,349	0,709	0,150
Sumienność	-0,495	0,461	0,346
Korelacje kanoniczne	0,720	0,619	0,547
Poziom istotności	0,001	0,001	0,02
Redundancja całkowita pierwszego zbioru	30,38%		
Zmienne drugiego zbioru (rozumienie wolności)	Zmienne kanoniczne		
	Z ₁	Z ₂	Z ₃
Wolność negatywna	-0,082	-0,528	0,261
Wolność długiego dystansu	-0,584	-0,116	0,143
Wolność ekskluzywna mocy i znaczenia	0,015	-0,529	-0,317
Wolność skutecznego altruizmu	0,042	0,184	-0,470
Wolność nieustannej emancypacji w kierunku prywatności	0,149	0,137	0,538
Wolność ograniczona obecnością innych ludzi	-0,130	-0,020	0,221
Wolność – synonim rewanzu i zemsty	0,103	-0,151	-0,108
Wolność jako normalny stan rzeczy	-0,317	-0,163	-0,076
Wolność konserwatywna	-0,325	0,186	0,010
Wolność autoteliczna	-0,139	0,041	-0,226
Wolność relatywizująca	0,008	-0,008	-0,286
Wolność uczestnictwa w świecie cyfrowym	-0,023	-0,141	0,271
Wolność moralna, nie byle jaka, wymagająca	-0,236	0,145	-0,025
Negacja wolności	+0,101	+0,163	+0,729
Redundancja całkowita drugiego zbioru	15,29%		

Źródło: oprac. własne.

Tabela 2. Wyniki analizy kanonicznej dla mężczyzn. Struktura ładunków czynnikowych

Zmienne pierwszego zbioru (osobowości)	Zmienne kanoniczne		
	X ₁	X ₂	X ₃
Neurotyczność	0,196	-0,215	0,894
Ekstrawertyczność	-0,548	-0,134	-0,634
Otwartość na Doświadczenie	0,524	0,408	-0,149
Ugodowość	-0,488	0,569	0,126
Sumienność	-0,492	0,440	-0,177
Zmienne drugiego zbioru (rozumienie wolności)	Zmienne kanoniczne		
	Z ₁	Z ₂	Z ₃
Wolność negatywna	-0,189	-0,705	0,226
Wolność długiego dystansu	-0,766	-0,064	0,079
Wolność ekskluzywna mocy i znaczenia	0,038	-0,700	0,030
Wolność skutecznego altruizmu	-0,368	0,202	-0,253
Wolność nieustannej emancypacji w kierunku prywatności	-0,045	-0,076	0,296
Wolność ograniczona obecnością innych ludzi	-0,411	0,109	0,125
Wolność – synonim rewanzu i zemsty	0,036	-0,407	0,106
Wolność jako normalny stan rzeczy	-0,445	-0,252	-0,128
Wolność konserwatywna	-0,539	0,198	0,161
Wolność autoteliczna	-0,218	-0,179	-0,099
Wolność relatywizująca	-0,052	-0,165	-0,178
Wolność uczestnictwa w świecie cyfrowym	-0,130	-0,300	0,128
Wolność moralna, nie byle jaka, wymagająca	-0,619	0,317	0,144
Negacja wolności	+0,062	+0,026	+0,725

Źródło: oprac. własne.

Wartość największej i najbardziej istotnej statystycznie korelacji kanonicznej dla mężczyzn wyniosła $R = 0,720$, kolejne dwie zmienne kanoniczne uzyskały średnie wartości współczynnika korelacji kanonicznej, odpowiednio druga $-0,619$ i trzecia $-0,547$. Zmienność cech mierzona ogólną wariancją i objęta modelem wyniosła 100% po stronie zmiennych osobowości oraz 45,17% po stronie zmiennych wolności. Natomiast całkowita redundancja, czyli poszukiwana współbieżność zmian cech, stanowiła 30,38% po stronie cech osobowości i 15,29% po stronie wolności.

Struktura ładunków czynnikowych i wag kanonicznych wskazała, że pierwszą zmienną kanoniczną budują po stronie osobowości: Ekstrawertyczność, z wagą $+0,640$ i ładunkiem czynnikowym $+0,548$, Otwartość na doświadczenie, z wagą

-0,600 i ładunkiem czynnikowym -0,524, Sumienność, z wagą +0,495 i ładunkiem czynnikowym +0,492 oraz Ugodowość, z wagą +0,349 i ładunkiem czynnikowym +0,488. Do modelu nie weszła Neurotyczność. Po stronie zmiennej rozumienia wolności: Wolność długiego dystansu, z wagą kanoniczną +0,584 i ładunkiem czynnikowym +0,766, Wolność konserwatywna, z wagą +0,325 i ładunkiem czynnikowym +0,539 oraz Wolność jako normalny stan rzeczy, z wagą +0,317 i ładunkiem czynnikowym +0,445.

Dodać należy, że w przypadku pierwszej zmiennej kanonicznej odwrócono znaki przy wagach i ładunkach dla celów interpretacji, ponieważ najwyższa co do wartości bezwzględnej waga kanoniczna jest ujemna. Na zabieg ten zwraca się uwagę w literaturze przedmiotu. We wspomnianym przypadku interpretację merytoryczną należy przeprowadzić na liczbach ze zmienionym znakiem (Aranowska, 2016).

Struktura wyników wag i ładunków korelacji wskazuje, że drugą zmienną kanoniczną buduje po stronie osobowości: Ugodowość, z wagą +0,709 i ładunkiem +0,569, Otwartość na doświadczenie, z wagą +0,611 i ładunkiem czynnikowym +0,408 oraz Sumienność, z wagą +0,461 i ładunkiem +0,440. Do modelu nie weszła Neurotyczność i Ekstrawertyczność. Po stronie wolności: Wolność ekskluzywna mocy i znaczenia, z wagą -0,529 i wysokim ładunkiem czynnikowym -0,700 oraz Wolność negatywna, z wagą -0,528 i, podobnie, wysokim ładunkiem czynnikowym -0,705.

W skład trzeciej zmiennej kanonicznej, której korelacja kanoniczna uzyskała niewielką wartość i tym samym posiada najmniejszy udział w wyjaśnieniu całego modelu zależności między osobowością i wolnością, ze zbioru zmiennych osobowościowych, wchodzi Neurotyczność, z bardzo wysoką wagą +0,941 i ładunkiem czynnikowym +0,894 oraz Ekstrawertyczność, choć z niską wagą -0,276, to jednak ze średnim ładunkiem czynnikowym na poziomie -0,634. Wskazuje to na potrzebę ostrożnej interpretacji tej zmiennej kanonicznej (Stanisz, 2007). Ze zbioru zmiennych wolności rozwiązanie wskazuje Negację wolności, z wysoką wagą +0,729 i ładunkiem czynnikowym +0,725 oraz w mniejszym stopniu Wolność nieustannej emancypacji w kierunku prywatności, ze średnią wartością wagi kanonicznej +0,538, lecz niewielkim ładunkiem czynnikowym +0,296.

Modele zależności między wolnością i osobowością u mężczyzn – interpretacja wyników

Dwie najbardziej charakterystyczne cechy osobowości w pierwszym modelu zależności – wysoka ekstrawertyczność i raczej niska otwartości na doświadczenie pozwalają opisać młodych mężczyzn w obszarze bliskich im stylów zainteresowań jako typowych konsumentów (Jankowski i in., 2009). To osoby, których zamiłowania skupiają się na prostych czynnościach oraz banalnych i społecznie powszechnych zajęciach. Koncentrują swój wysiłek na sytuacjach życia codziennego, które umożliwiają im kontakt z innymi ludźmi. Organizują sobie zajęcia i aktywności, które

pozwalają im na pracę nad prostymi rzeczami. Dość wysokie wyniki sumienności wskazywać mogą na to, że mężczyźni ci charakteryzują się wysoką samokontrolą. Potrafią opanować swoje pragnienia i impulsy, skupiając się jedynie na dobrze obmyślanej i precyzyjnie zorganizowanej uprzednio aktywności. Są zatem zdolni do realizacji ściśle wytyczonych celów.

Niska otwartość na doświadczenie wskazuje również na to, że częściej są skłonni opierać się na starych i wypróbowanych oraz konwencjonalnych rozwiązaniach, mając tym samym pewność osiągnięcia założonego rezultatu. Choć z uwagi na niską otwartość na doświadczenie są konserwatywni w życiu społecznym i politycznym, to jednak wysokie wyniki na cesze ekstrawertyczności, ale przede wszystkim dosyć wysokie wyniki na wymiarze ugodowości nie czynią z nich osób autorytarnych oraz wrogo i nietolerancyjnie nastawionych.

Są to mężczyźni życzliwi w stosunku do innych, ufni i sympatyczni. Wysoka ugodowość wskazuje również na brak tendencji do myślenia krytycznego i bycia sceptycznym, co jeszcze bardziej czyni z nich jednostki o niewygórowanych wymaganiach w stosunku do podejmowanych aktywności.

Takie typy osobowości wybierają wolność, którą definiują jako wolność długiego dystansu. Wolność ta akcentuje rezultat podjętych aktywności. Mężczyźni preferujący tak rozumianą wolność skupia się zwłaszcza na osiągnięciu wyniku, jaki założył uzyskać. Jest to proces powolnego, długoterminowego pokonywania przeszkód, które są obecne w rzeczywistości, w której ci mężczyźni żyją. To wolność realizowana z innymi ludźmi, którzy są jej ważnym fundamentem. Widzimy zatem silną zgodność między osobowością tych mężczyzn a preferowanym stylem rozumienia wolności.

Mężczyźni ci wybierają również wolność konserwatywną, co przypuszczalnie wskazuje na to, że nawet w zakresie wolności są skłonni akceptować aktualne granice porządku własnego życia. Natomiast jeśli już z wolności korzystają w ten sposób, że wychodzą poza ustalone *status quo*, zwracają uwagę na to, by nie oczekiwać w realizacji wolności zbyt dużo i panować nad swoimi popędami. Wolność traktowana jest przez nich jako coś normalnego, istniejącego i oczywistego. Na ten ostatni aspekt wolności wskazuje wybór wolności jako normalnego stanu rzeczy.

Widać, że wybrane aspekty wolności, świadczące o postawach zachowawczych, bezkrytycznym akceptowaniu ustalonych ram życia, współwystępują z brakiem otwartości na doświadczenie i dosyć wysoką ugodowością.

W drugim modelu zależności cechy osobowości korelujące z wielowymiarową zmienną wolności to cechy otwartości na doświadczenie i ugodowości. Pozwalają one określić obszar funkcjonowania w zakresie postaw. Młodzi mężczyźni określani są mianem postępowych (Jankowski i in., 2009). Są to osoby ciekawe świata zarówno wewnętrznego, jak i zewnętrznego. Prawdziwą satysfakcję znajdują w wymyślaniu nowych rzeczy, uznając przy tym niekonwencjonalne wartości. Ich zdaniem, wybór wartości jest pochodną okoliczności, w jakich się znajdują (McCrae, Costa, 2005). McCrae (2007) bezpośrednio pisze, że osoby otwarte widzą więcej i tym samym mają bogatsze zasoby wiedzy o świecie, który ich otacza.

Nieodłącznym elementem tej postawy jest drugi składnik, a mianowicie cecha wysokiej ugodowości, która warunkuje skłonność do bycia przyjaznym wobec innych ludzi i nawiązywanie w sposób odpowiedzialny nowych oraz kultywowanie starych relacji (Kristjánsson, 2006).

Tak scharakteryzowani osobowościowo mężczyźni definiują wolność pozytywnie, jako działanie do czegoś. Odrzucają postrzeganie wolności jako wyłącznie możliwości dystansowania się wobec ograniczeń. Wolność negatywna zakłada spontaniczność i żywiołowość. Tym samym wolność będąca jej przeciwieństwem rozumiana jest jako ta, która nakazuje uwagę i przezorność w jej realizacji. Osobowość otrzymana w tym modelu wyznacza skłonność do uprzedniego przemyślenia rozwiązań, które są następnie implementowane w odważny sposób.

Młodzi mężczyźni na równi z niskimi wynikami na skali Wolności negatywnej uzyskują niskie wyniki na skali Wolności ekskluzywnej mocy i znaczenia. Wydaje się, że to właśnie układ otwartości na doświadczenie i ugodowości współkonstruuje wolność rozumianą jako atrybut dostępny wszystkim. Mężczyźni wybierają wolność, której realizacja nie pociąga za sobą konfrontacji i rywalizacji z innymi ludźmi. Rozwiązania tego ze strony cech osobowościowych dopełnia raczej umiarkowana sumienność. Jej udział w wyjaśnianiu modelu nie jest tak istotny, jak dwóch wcześniejszych cech, jednak niewątpliwie przyczynia się do jego spójności. Wysoka sumienność nadaje podejmowanym przez młodych mężczyzn działaniom cechy staranności i wytrwałości.

Podkreślić należy, że trzeci model wskazuje na dosyć jednoznaczną i spójną zależność. Fundamentalny i najsilniejszy udział jest ze strony cechy neurotyczności. Mężczyźni uzyskujący na tej skali wysokie wyniki, a zatem będący emocjonalnie nieprzystosowani i skłonni do przeżywania emocji negatywnych, takich jak smutek, złość, zakłopotanie, poczucie winy i wstręt (Siuta, 2006), konceptualizują wolność jako złudzenie, które nie jest ich udziałem. Negatywne emocje i występujący ich nadmiar utrudniają im przystosowanie. Osoby o wysokich wynikach na cesze neurotyczności mają skłonności do słabszej kontroli impulsów, zamartwiania się, wykazują niskie poczucie własnej wartości. Duże nasilenie tej cechy nie sprzyja przeżywaniu doświadczeń życiowych w sposób satysfakcjonujący oraz sprawiający radość i przyjemność (Polczyk, 2009). Wydaje się, że wolność nie przedstawia dla nich wartości. Rozwiązanie wskazuje na to, że bliższy dla mężczyzn charakteryzujących się niskim poczuciem bezpieczeństwa i życiową inercją jest wybór życia z góry przesądzonego i określonego niż takiego, które daje pełną swobodę działania.

Co więcej, jak wskazują wyniki niektórych badań (Lynn, Steel, 2006), układem cech osobowości szczególnie podającym w wątpliwość czerpanie satysfakcji z życia jest wysoka neurotyczność połączona z introwertycznością. Na taki układ cech wskazuje powyższe rozwiązanie.

Wydawać by się mogło, że niespójność do tego rozwiązania wprowadza drugi wymiar wolności wchodzący w jego skład. Mianowicie osoby wysoko neurotyczne i introwertyczne wybierają również wolność nieustannej emancypacji w kierunku

prywatności. Jeśli jednak dokładnie sprawdzi się zakres treściowy tego rodzaju wolności, okaże się, że wolność ta związana jest wyłącznie z realizacją potrzeby prywatności i wyraża się wyłącznie w podejmowaniu nieustannego wysiłku tworzenia granic osobistego bytowania. Granic, za które inni ludzie nie mają dostępu.

Relacje osobowości z wolnością – rozwiązania dla kobiet

Wyniki analizy kanonicznej dla kobiet przedstawiają odpowiednio tabele 3 i 4.

Tabela 3. Wyniki analizy kanonicznej dla kobiet. Wartości wag kanonicznych przedstawione dla zmiennych kanonicznych pierwszego i drugiego zbioru analizowanych cech

Zmienne pierwszego zbioru (osobowości)	Zmienne kanoniczne		
	X ₁	X ₂	X ₃
Neurotyczność (N)	0,437	0,035	0,581
Ekstrawertyczność (E)	0,158	-0,183	1,060
Otwartość na Doświadczenie (O)	-0,515	0,927	-0,229
Ugodowość (U)	-0,702	-0,447	0,008
Sumienność (S)	-0,160	-0,035	0,674
Korelacje kanoniczne	0,522	0,415	0,350
Poziom istotności	0,001	0,001	0,001
Redundancja całkowita pierwszego zbioru		14%	
Zmienne drugiego zbioru (rozumienie wolności)	Zmienne kanoniczne		
	Z ₁	Z ₂	Z ₃
Wolność unikania restrykcji i skutecznego maksymalizowania przyjemności	0,296	-0,074	0,990
Wolność twórczego samokierunkowania się	-0,469	0,775	0,153
Wolność osobistego powściągnięcia się	0,008	-0,406	0,360
Wolność konfrontacji i równowagi	0,429	0,238	-0,388
Wolność uczestnictwa w świecie cyfrowym	0,051	0,112	-0,091
Wolność etyczna społecznego zobowiązania	-0,128	0,050	0,266
Wolność ograniczona obecnością innych ludzi	-0,023	-0,054	0,036
Wolność jako normalny stan rzeczy	0,014	-0,118	-0,205
Wolność relatywizująca	0,182	0,415	-0,061
Wolność – synonim postępu	-0,053	-0,122	-0,044
Wolność – synonim rewanzu i zemsty	0,477	-0,005	-0,324
Redundancja całkowita drugiego zbioru		8%	

Źródło: oprac. własne.

Tabela 4. Wyniki analizy kanonicznej dla kobiet. Struktura ładunków czynnikowych

Zmienne pierwszego zbioru (osobowości)	Zmienne kanoniczne		
	X ₁	X ₂	X ₃
Neurotyczność (N)	0,442	0,172	0,067
Ekstrawertyczność (E)	-0,057	0,188	0,694
Otwartość na Doświadczenie (O)	-0,412	0,880	0,149
Ugodowość (U)	-0,764	-0,464	0,000
Sumienność (S)	-0,422	-0,140	0,385
Zmienne drugiego zbioru (rozumienie wolności)	Zmienne kanoniczne		
	Z ₁	Z ₂	Z ₃
Wolność unikania restrykcji i skutecznego maksymalizowania przyjemności	0,650	0,179	0,660
Wolność twórczego samokierunkowania się	-0,283	0,753	0,286
Wolność osobistego powściągnięcia się	-0,076	-0,285	0,515
Wolność konfrontacji i równowagi	0,579	0,379	-0,116
Wolność uczestnictwa w świecie cyfrowym	0,278	0,117	0,065
Wolność etyczna społecznego zobowiązania	-0,307	0,000	0,420
Wolność ograniczona obecnością innych ludzi	-0,175	0,050	0,141
Wolność jako normalny stan rzeczy	-0,056	-0,197	0,047
Wolność relatywizująca	0,193	0,501	0,173
Wolność – synonim postępu	0,075	0,146	0,186
Wolność – synonim rewanzu i zemsty	0,711	0,115	0,033

Źródło: oprac. własne.

Wartość największej i najbardziej istotnej statystycznie korelacji kanonicznej dla kobiet wyniosła 0,522. Kolejne dwie zmienne kanoniczne uzyskały niskie wartości współczynnika korelacji kanonicznej, druga – 0,415 i trzecia – 0,350. Zmienność cech mierzona ogólną wariancją i objęta modelem wyniosła 100% po stronie zmiennych osobowości oraz 53,98% po stronie zmiennych wolności. Natomiast całkowita redundancja, czyli poszukiwana współbieżność zmian cech, stanowiła 14% po stronie cech osobowości i 8% po stronie wolności. Należy podkreślić, że z uwagi na wartości całkowitej redundancji bieżąca analiza jest słabszym rozwiązaniem z dwóch prezentowanych, stąd należy zachować szczególną uwagę przy interpretacji wyników i ekstrapolowaniu ich na populację kobiet, z której wylosowano próbę.

Struktura ładunków czynnikowych i wag kanonicznych wskazała, że pierwszą zmienną kanoniczną budują po stronie osobowości: Ugodowość, z wagą kanoniczną -0,702 i ładunkiem czynnikowym -0,764, Otwartość na doświadczenie, z wagą -0,515 i ładunkiem czynnikowym -0,412 oraz Neurotyczność, z wagą +0,437 i ładunkiem

czynnikowym +0,442. Do modelu nie weszła Ekstrawertyczność i Sumienność. Po stronie zmiennej rozumienia wolności pierwszą zmienną kanoniczną budują: Wolność – synonim rewanżu i zemsty, z wagą kanoniczną +0,477 i najwyższym ładunkiem czynnikowym +0,711, Wolność konfrontacji i równowagi, z wagą o wartości +0,429 i ładunkiem +0,579, na niskim poziomie z uwagi na wartości wag kanonicznych bądź ładunków czynnikowych wchodzi do modelu również Wolność unikania restrykcji i skutecznego maksymalizowania przyjemności, z wagą +0,296 i ładunkiem +0,650 oraz Wolność twórczego samokierunkowania się, która ma wagę kanoniczną -0,469 i ładunek -0,283.

Przy zdecydowanie największej roli pierwszej zmiennej kanonicznej powyższy układ cech i liczba uczestniczących sposobów rozumienia wolności wskazuje na zdecydowanie rozbudowany model relacji.

Ze względu na niskie korelacje kanoniczne druga i trzecia zmienna kanoniczna nie powinny być w zasadzie interpretowane. Dla celów poglądowych oraz przyszłych badań niżej próbuje się nadać treść merytoryczną uzyskanym rozwiązaniom.

W skład drugiej zmiennej kanonicznej wchodzi, ze zbioru zmiennych osobowościowych, przede wszystkim Otwartość na doświadczenie, z wagą +0,927 i ładunkiem +0,880 i w umiarkowanym stopniu Ugodowość, z wagą kanoniczną -0,447 i ładunkiem -0,464. Do modelu w drugiej zmiennej kanonicznej dla kobiet nie weszły Neurotyczność, Ekstrawertywność i Sumienność. Ze zmiennych rozumienia wolności model buduje bardzo silnie Wolność twórczego samokierunkowania się, z wagą +0,775 i ładunkiem czynnikowym +0,753, na umiarkowanym poziomie wchodzi Wolność relatywizująca, z wagą +0,415 i ładunkiem +0,501 oraz Wolność osobistego powściągnięcia się, z wagą -0,406, ale z niewielkim ładunkiem czynnikowym -0,285.

Struktura wyników wag i ładunków korelacji wskazuje, że trzecią zmienną kanoniczną buduje po stronie osobowości Ekstrawertywność, z wagą kanoniczną +1,060 i ładunkiem czynnikowym +0,694 i w mniejszym stopniu Sumienność, z wagą +0,674 i ładunkiem +0,385. W rozwiązaniu tym nie biorą udziału Neurotyczność, Otwartość na doświadczenie i Ugodowość. Ze zmiennych rozumienia wolności rozwiązanie buduje bardzo silnie Wolność unikania restrykcji i skutecznego maksymalizowania przyjemności, z wagą kanoniczną +0,990 i ładunkiem czynnikowym +0,660. W zdecydowanie mniejszym stopniu udział swój ma Wolność osobistego powściągnięcia się, z wagą +0,360 i ładunkiem +0,515.

Modele zależności między wolnością i osobowością u kobiet – interpretacja wyników

W przypadku pierwszego rozwiązania czynnikami najbardziej istotnymi jest niska otwartość na doświadczenie i niska ugodowość. W zakresie postaw cechy te wskazują na kobiety będące dogmatyczkami oczekującymi, że wszyscy inni ludzie będą postępować zgodnie z zasadami, których są wyrazicielkami oraz w stosunku do których mają silne i niezmiennie przekonanie o ich słuszności (Jankowski i in., 2009).

Z jednej strony kobiety te mają dyspozycję dążenia do konfliktu lub antagonizowania się wobec społecznego otoczenia. Są egocentryczne i powątpiewają w dobre intencje żywione przez inne osoby, to osoby bardziej rywalizujące niż współpracujące. Z drugiej strony nie przejawiają zainteresowania światem zarówno zewnętrznym, jak i wewnętrznym. Ich życie jest ubogie pod względem doświadczeń i doznań (Siuta, 2006).

Z powyższego rozwiązania wynika, że cechy te współwystępują z rozumieniem wolności w kategoriach zemsty i rewanżu. Wolność rozumiana jest jako możliwość wyrównania rachunków w sytuacji uprzedniego doznania krzywdy. Jak wcześniej zaznaczono, osoby mało ugodowe skierowane są na konfrontację. Wydaje się, że wolność ma być zatem narzędziem dochodzenia za pomocą przemocy utraconej sprawiedliwości społecznej.

Rozwiązanie wskazuje na odrzucenie wolności twórczego samokierunkowania się. Kobiety te negują działania transgresyjne. Wydaje się, że istotną wagę wnoszą tu niski wynik na skali Otwartości na doświadczenie. Granicznie do rozwiązania wchodzi również wolność unikania restrykcji i skutecznego maksymalizowania przyjemności, akcentująca aspekt hedonistyczny wolności. W tym ostatnim przypadku wolność przyjmuje formę samowoli, pełnego samozaspokojenia. Taki wybór definiowania wolności należy tłumaczyć brakiem pewnego zasobu doświadczeń. Posiadanie wiedzy życiowej wiąże się z bardziej dojrzałymi i mniej egoistycznymi formami realizowania wolności, a także z brakiem skłonności do percepcji świata w kategoriach konfliktu. Wolność zdaje się stanowić jedyną przestrzeń, gdzie młoda kobieta może zrealizować potrzeby swobody i nieskrępowania, których z pewnością życie w ciągłej rywalizacji nie umożliwia.

W powyższym rozwiązaniu w niewielkim stopniu występuje cecha neurotyczności. Należy podkreślić, że słabe przystosowanie emocjonalne i postrzeganie świata przez przeżywanie negatywnych emocji, a także gorsze radzenie sobie ze stresem i kontrolą impulsów dopełnia się z wyborem wolności spod znaku rywalizacji, konfrontacji czy wyrównywania rachunków.

W przypadku drugiego rozwiązania zależności przebiegają w ten sposób, iż mamy kobiety skłonne do autentycznego gromadzenia doznań i przeżyć, które jednak nie przejawiają chęci do współpracy z innymi członkami społeczeństwa. Skoncentrowane są bardziej na sobie, nie poczuwają się do odpowiedzialności za innych. W swoich postawach są to osoby krytycznie nastawione do przedstawianych im zasad moralnych i uznanych wartości. Rozważają wszystkie dostępne punkty widzenia. Takie cechy wiązać można z wolnością twórczego samokierunkowania się, w której podkreśla się wyłącznie potrzebę własnego rozwoju. Taka wolność jest realizowana jedynie przez jednostki wewnętrzzsterowne. Wolność ta wymaga negacji uznanych dotychczas wartości, by jednostka mogła otworzyć się na kolejne etapy własnego rozwoju. Cechy osobowości są w tym wymiarze koherentne z wolnością. Rozwiązanie po stronie wolności budują także niskie wyniki na skali Wolności osobistego powściągnięcia się. W tej wolności również podkreśla się bezsens ponoszenia

wysiłków w imię wyższych wartości i kwestionuje się posiadanie umiejętności panowania nad sobą.

Po raz pierwszy do rozwiązania wchodzi, z umiarkowaną wagą, wolność relatywizująca. Wskazać można, że dla kobiet wolność ma charakter względny i zależny od danego człowieka. Prawdopodobnie z uwagi na układ wysokich wyników na skali Otwartości na doświadczenie i niskich na skali Ugodowości pojawia się taka właśnie koncepcja wolności. Młode kobiety, bogate w nowe doświadczenia życiowe oraz uznające niekonwencjonalność w zakresie wartości, wyrażają przekonanie, że również wolność nie jest sprowadzalna do jednej, nawet najbardziej pojemnej treściowo koncepcji. Każdy człowiek rozumie ją na swój własny sposób.

Rozwiązanie trzecie jest trudne do zinterpretowania na poziomie wzajemnych relacji osobowość – wolność. Na podstawie cech osobowościowych wnioskujemy, że kobiety te zaangażowane są w kontakty interpersonalne oraz przejawiają w tych kontaktach skłonności asertywne. Charakteryzują się wysokimi zasobami energii, optymizmem, lubią podniecające sytuacje (Siuta, 2006). Są to również kobiety o raczej jasno zdefiniowanych celach, silnej woli i dużej determinacji. Taki układ cech daje na poziomie styl aktywności i funkcjonowania osobę energiczną. Badacze osobowości (Jankowski i in., 2009) podkreślają, że takie osoby są produktywne i skuteczne. Potrafią pracować w dużym tempie. Wiedzą, co należy robić i są chętne do pomocy. Czasami nawet w sposób nachalny narzucają swój styl postępowania innym.

Kobiety tak scharakteryzowane wybierają niespójne z ich dyspozycjami osobowościowymi sposoby rozumienia wolności. Wybór pada na wolność, która ma niewiele wspólnego z zaangażowaniem w kontakty interpersonalne. W warstwie znaczeniowej tej wolności silny nacisk kładzie się na potrzebę nieingerowania oraz nieograniczania działań i decyzji. W budujących ten model koncepcjach wolności podkreśla się również rolę swobody i nieskrępowania. Celem realizacji wolności są zachowania hedonistyczne. Pozostaje w najlepszym przypadku przypuszczeniem, że być może osoby te silnie rozgraniczają sferę działań z innymi ludźmi od sfery własnej, osobistej wolności. Ich wolność nie jest związana w jakimkolwiek wymiarze z potrzebą kontaktów interpersonalnych.

Podsumowując, podstawę do weryfikacji hipotezy o istnieniu związków między cechami osobowości a sposobem konceptualizacji wolności u kobiet i mężczyzn stanowiły ujawnione wartości rozwiązań analizy kanonicznej. Analiza wskazała istotne statystycznie rozwiązania. Większości otrzymanych modeli nadano sensowne interpretacje. Hipoteza została potwierdzona.

Dyskusja i wnioski

Głównym celem badań empirycznych było wykrycie i opisanie osobowościowych korelatów rozumienia wolności. Mówiąc precyzyjniej, chodziło o określenie układu cech osobowościowych występujących wraz z konkretnymi zakresami

treściowymi wolności. Przedstawione teorie psychologiczne, opisujące wzajemne zależności osobowości i wolności, wskazywały przede wszystkim na istnienie relacji, sporadycznie przesądzając o kierunku zależności.

Odnotować należy, że takich modeli zależności udało się opisać niewiele. Jednak te, które zostały opisane powyżej, wskazują na interesujące relacje.

W żadne rozwiązanie otrzymane z analiz statystycznych, do modelu zależności wolność – osobowość, nie weszły wszystkie cechy osobowości razem. Być może tylko niektóre cechy osobowości wiążą się z określonymi wymiarami rozumienia wolności. Należy wyciągnąć wniosek, że osobowość nie koreluje z wyodrębnionymi w niniejszej pracy sposobami rozumienia wolności we wszystkich swych wymiarach jednocześnie. Istnieją jednak modele, które wskazują, że pewnym aspektem wolności przypisane są określone i wyłącznie te, a nie inne cechy osobowości.

Należy zwrócić uwagę, że większość modeli wyklucza cechę neurotyczności. Wymiar przystosowania – niestabilności emocjonalnej, graniczącej z nieustanną skłonnością do dyskomfortu psychicznego, nie wyznacza raczej ram konceptualizowania wolności.

U mężczyzn jednak cecha neurotyczności pojawia się w najslabszym rozwiązaniu, i jest ona głównym elementem tego rozwiązania. W przypadku mężczyzn wnioskować można, że istnieje silny związek jedynie między emocjonalnym nieprzystosowaniem oraz skłonnościami do przeżywania emocji negatywnych a konceptualizowaniem wolności w kategoriach złudzenia. Przypuszczalnie duże nasilenie tej cechy nie sprzyja przeżywaniu doświadczeń życiowych w satysfakcjonujący sposób i dlatego też wolność nie przedstawia dla nich żadnej wartości, wolą zanegować jej istnienie (Reker, Chamberlain, 2000).

Na uwagę zasługuje również fakt, który uzupełnia dotychczasowe badania dotyczące zależności neurotyczności i satysfakcji z życia. Hayes i Joseph (2003) w swoich badaniach empirycznych argumentują, że wysoka neurotyczność jest szczególnie zagrażająca przeżywaniu życia w sposób satysfakcjonujący. Z badań prezentowanych w tym artykule wynika, chociaż jest to zależność słaba, że umiarkowana neurotyczność u kobiet współwystępuje z realizowaniem wolności w kategoriach hedonistycznych, w kategoriach przyjemności. Zauważyć należy, że kobiety, u których neurotyczność przyczynia się do poczucia braku satysfakcji z życia, konceptualizują wolność w sposób niedojrzały, rozumiejąc ją jako samowolę i nieskrępowanie w realizowaniu życiowej przyjemności. Przypuszczać należy, że umiarkowana neurotyczność kobiet przyczynia się nie tylko do braku przeżywania życia w satysfakcjonujący sposób, ale również kieruje w stronę konceptualizowania wolności w kategoriach swobody.

Kolejną cechą, w zakresie której wyniki badań empirycznych przyniosły interesujące wnioski, jest otwartość na doświadczenie. Należy jednak podkreślić, że cecha otwartości na doświadczenie jest stosunkowo mało zbadana (Siuta, 2009), stąd też trudno o konfrontację wyników badań własnych z już istniejącymi. W wynikach niniejszej pracy, w najsilniejszych rozwiązaniach zaproponowanych przez analizę

kanoniczną, czynnik otwartości na doświadczenie jest zawsze obecny. Należy przypuszczać, że otwartość na doświadczenie związana jest nie tylko z wewnętrznymi przeżyciami jednostki, ale także współwystępuje i wpływa (Siuta, 2009) na jej funkcjonowanie społeczne, zwłaszcza w zakresie podejmowanych decyzji i aktywności.

W przypadku cechy sumienności otrzymane wyniki analizy kanonicznej pozwalają na wyciągnięcie generalnego wniosku. Sumiennosc, współwystępując z różnymi sposobami rozumienia wolności, nie zajmuje w omawianych modelach centralnego miejsca. W uzyskanych rozwiązaniach występuje jako jeden z ostatnich czynników. Jej udział, biorąc pod uwagę korelacje czy wagi, jest niewielki. Sumiennosc nie stanowi najbardziej istotnego elementu rozwiązań. Pozostaje pytanie o to, czy jej udziału nie można by zawęzić wyłącznie do stanowienia o potrzebie większej staranności i konsekwencji w realizowaniu wolności.

Na podstawie uzyskanych wyników badań należy wnioskować, że istnieją osobowościowe korelaty rozumienia wolności przez ludzi młodych. Opierając się na omawianych w części teoretycznej koncepcjach psychologicznych, można pójść o krok dalej i wskazać na istnienie silniejszej zależności niż tylko korelacja. Ludzie są zdolni do kształtowania zachowania i myślenia w zakresie wyrażania wolności, podejmowania działań i aktywności intencjonalnych dzięki posiadanym standardom wewnętrznym (Baumeister, Heatherton, 1996). Tymi standardami są posiadane przez nich cechy osobowości będące w systemie psychicznym zbiorem endogennych potencjalności warunkujących sposoby rozumienia wolności. Umiarkowana liczba uzyskanych zależności między cechami osobowości a wolnością oraz zróżnicowanie konceptualizacyjne wolności, które ujawniło się w kontekście związków z osobowością, świadczy o tym, że ludzie młodzi nie są reaktywni z uwagi na napływające bodźce (Cervone, Shoda, 1999). Ludzie młodzi aktywnie przyczyniają się do budowania fenomenu wolności, który niejednokrotnie odrzucano jako zjawisko ściśle psychiczne (Baltes, 1997).

Jak badać złożoność ludzkiej osobowości, uwzględniając inne, ważne fenomeny życia ludzkiego? Do tak postawionego zadania można podchodzić w zróżnicowany sposób. Dodatkowym celem tego artykułu było zaprezentowanie analizy kanonicznej, umożliwiającej przeprowadzenie wyjątkowo wszechstronnych analiz dotyczących poszukiwanych korelacji. Jeśli badaczowi zależy na prowadzeniu systematycznych studiów, uwzględniających całe spektrum cech i zjawisk równocześnie, wraz z poszukiwaniem rozbudowanych modeli zależności, to wydaje się, że stosując analizę kanoniczną, uzyskuje szeroki wgląd w rozpatrywane zagadnienie. Wgląd ten umożliwia formułowanie istotnych poznawczo generalizacji.

Jak starano się wykazać, analiza kanoniczna poprzez stworzenie skrótowych i syntetycznych wskaźników, pozwala na kompletny wgląd w skomplikowany niekiedy układ zależności dwóch zbiorów danych (Domański, 2011). Jest to bardzo ogólna i bardzo mocna technika analizy wielu zmiennych. Jak podkreśla Stanisiz (2007), praktycy wykorzystujący metody statystyczne przetwarzania danych empirycznych w gruncie rzeczy rzadko sięgają do tego typu analiz, ponieważ koncepcje

Hotellinga, na których te analizy opierają się, zdają się zawiłe, trudne, a niekiedy i mętne. Tymczasem analiza kanoniczna jest zrozumiała i niekłopotliwa, a przy tym daje wyczerpujący oraz gruntowny obraz właściwości i osobliwości zgromadzonych danych surowych.

Literatura cytowana

- Adelman, M., Parks, M., Albrecht T. (2000). Natura przyjaźni i jej rozwój. W: J. Stewart (red.), *Mosty zamiast murów: o komunikowaniu się między ludźmi* (s. 374-385). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Adler, A. (1986). *Sens życia*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Aranowska, E. (2005). *Pomiar ilościowy w psychologii: od klasycznej teorii testów do podstaw teorii testów dla pojęć rozmytych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Aranowska, E. (2016). *Psychometria i diagnoza psychologiczna* (Nieopublikowany wykład). Warszawa: Instytut Psychologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Baltes, P. (1997). On the incomplete architecture of human ontogeny: Selection, optimization and compensation as foundation of developmental theory. *American Psychologist*, 52, 366-380.
- Baumeister, R., Heatherton, T. (1996). Self-regulation failure: an overview. *Psychological Inquiry*, 7, 1-15.
- Binswanger, L. (1963). *Being-in-the-world: selected papers of Ludwig Binswanger*. New York: Basic Books.
- Cervone, D., Shoda, Y. (1999). *The coherence of personality*. New York: Guilford Press.
- Ciepliński, K. (2004). *Doświadczenie wolności. Empiryczna analiza wybranych uwarunkowań psychologicznych* (Nieopublikowana rozprawa doktorska). Lublin: Instytut Psychologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.
- Domański, H. (2011). Prawidłowości społeczne w tablicach. *Studia Socjologiczne*, 4 (203), 201-204.
- Eckensberger, L.H. (1995). Activity or action: Two different roads towards an integration of culture into psychology? *Culture & Psychology*, 1, 67-80.
- Elliot, A.J. (1999). Approach and avoidance motivation and achievement goals. *Educational Psychologist*, 3, 169-189.
- Frankl, V.E. (1984). *Homo patiens*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX.
- Gasiul, H. (2012). *Psychologia osobowości*. Warszawa: Difin.
- Hayes, N., Joseph, S. (2003). Big 5 correlates of three measures of subjective well-being. *Personality and Individual Differences*, 34, 723-727.
- Jankowski, T., Oleś, M., Bąk, W., Oleś, P. (2009). Przydatność inwentarza NEO-PI-R w diagnozie indywidualnej. W: J. Siuta (red.), *Diagnoza osobowości. Inwentarz NEO-PI-R w teorii i praktyce* (s. 113-154). Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Kozielecki, J. (2007). *Psychotransgresjonizm. Nowy kierunek psychologii*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

- Kristjánsson, K. (2006). Agreeableness. *The Journal of Value Inquiry*, 40, 33-43.
- Loevinger, J., Knoll, E. (1983). Personality: Stages traits. *Annual Review of Psychology*, 34, 195-222.
- Lynn, M., Steel, P. (2006). National differences in subjective well-being the interactive effects of extraversion and neuroticism. *Journal of Happiness Studies*, 7, 155-165.
- Matthews, G., Deary, I.J. (1998). *Personality traits*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McAdams, D.P. (2006a). *The person. A new introduction to personality psychology*. New York: John Wiley and Sons.
- McAdams, D.P. (2006b). A New Big Five. Fundamental principles for an integrative science of personality. *American Psychologist*, 61, 204-217.
- McCrae, R.R. (2007). Aesthetic chills as a universal marker of openness to experience. *Motivation and Emotion*, 11, 5-11.
- McCrae, R.R., Costa, P.T. (2005). *Osobowość dorosłego człowieka*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Mudyń, K. (2004). O sposobach rozumienia osobistej wolności i odpowiedzialności. W: P. Piotrowski (red.), *Przemoc i marginalizacja. Patologie społecznego dyskursu* (s. 15-36). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Nosal, Cz. (1987). Interpretacja zależności między zmiennymi w ramach modelu analizy kanonicznej. W: J. Brzeziński (red.), *Wielozmiennowe modele statystyczne w badaniach psychologicznych* (s. 152-170). Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Obuchowski, K. (1985). Autonomia jednostki a osobowość. W: J. Reykowski (red.), *Studia z psychologii emocji, motywacji i osobowości* (s. 75-100). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Obuchowski, K. (2001). *W poszukiwaniu właściwości człowieka*. Poznań: Garmond Oficyna Wydawnicza.
- Oleś, P. (2015). *Wprowadzenie do psychologii osobowości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Opczyńska, M. (1996). *Możliwości osobowego rozwoju w schizofrenii*. Kraków: Dom Wydawnictw Naukowych.
- Polczyk, R. (2009). Czynniki neurotyczności w Pięcioczynnikowej Teorii Osobowości. W: J. Siuta (red.), *Diagnoza osobowości* (s. 15-31). Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Prusiński, T. (2011). Fenomenologiczno-kontekstowe podejście do badania wolności w psychologii. *Studia Psychologica*, 11 (2), 115-128.
- Prusiński, T. (2012). Problematyka wolności w dwóch paradygmatach psychologii: przyrodniczym i humanistycznym. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Psychologia*, 123, 112-127.
- Prusiński, T. (2014). Teoretyczne podstawy oraz konstrukcja i wstępna walidacja kwestionariusza PKW. *Studia Psychologica*, 14, 27-50.
- Prusiński, T. (2015). Psychologiczne rozumienia wolności. Przegląd prób konceptualizacyjnych. *Psychologia Wychowawcza*, 7, 24-45.

- Reker, G.T., Chamberlain, K. (2000). *Exploring Existential Meaning*. Thousand Oaks: Sage.
- Siuta, J. (2006). *Inwentarz osobowości NEO-PI-R*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Siuta, J. (2009). *Diagnoza osobowości. Inwentarz NEO-PI-R w teorii i praktyce*. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Stanisz, A. (2007). *Przystępny kurs statystyki z zastosowaniem Statistica PL na przykładach z medycyny*. T. 3: *Analizy wielowymiarowe*. Kraków: StatSoft Polska.
- Stasińska, M. (1985). *Syndrom pochodzenia społecznego a wybór szkoły*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Studenski, R. (2006). Skłonność do ryzyka a zachowania transgresyjne. W: M. Goszczyńska, R. Studenski (red.), *Psychologia zachowań ryzykownych* (s. 128-142). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Szkiłądź, H. (1995). Transgresja. W: M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego PWN* (s. 486). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Westcott, M. (1988). *The psychology of human freedom*. New York: Springer-Verlag, Inc.
- Westcott, M. (1994). Freedom and civilization: When more is less. *Canadian Psychology*, 4, 159-166.
- Yalom, I. (2008). *Psychoterapia egzystencjalna*. Warszawa: Instytut Psychologii Zdrowia Polskiego Towarzystwa Psychologicznego.
- Yalom, I., Leszcz, M. (2006). *Psychoterapia grupowa. Teoria i praktyka*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Streszczenie. Pierwszym celem artykułu było zaprezentowanie i przeanalizowanie wyników badań empirycznych powodowane chęcią ustalenia zależności między sposobami konceptualizowania wolności preferowanymi przez ludzi młodych a strukturą ich cech osobowości. Badania miały charakter eksploracyjny.

Do pomiaru wolności wykorzystano kwestionariusz PKW. W badaniach opierano się na pięcioczynnikowym modelu osobowości, zaproponowanym przez McCrae'a i Costę, oraz na NEO-PI-R jako narzędziu pomiaru w obrębie tego modelu. Celem ustalenia korelacji między osobowością i wolnością wykorzystano analizę kanoniczną. Ujawnione wartości analizy kanonicznej pozwoliły na weryfikację hipotezy o istnieniu zależności między osobowością i sposobami rozumienia wolności, preferowanymi przez ludzi młodych.

Drugim celem artykułu było wykazanie użyteczności analizy kanonicznej jako metody statystycznej w badaniach psychologicznych. Metoda ta jest rzadko stosowana w psychologii. Rezultaty badań naukowych pozwoliły sformułować kilka ważnych konkluzji.

Słowa kluczowe: osobowość, wolność, analiza kanoniczna

Data wpłynięcia: 31.01.2016

Data wpłynięcia po poprawkach: 24.11.2016

Data zatwierdzenia tekstu do druku: 1.03.2017